

МАКСИМ ГЕННАДІЙОВИЧ КОЛОДЯЖНИЙ,*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,**Науково-дослідний інститут вивчення проблем**злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (м. Харків),**відділ кримінологічних досліджень;* <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>,*e-mail: mkolodyazhny@ukr.net***КОМПЛЕКСНІСТЬ У КРИМІНОЛОГІЇ: ВІД ДОКТРИНИ ДО ПРАКТИКИ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ**

У статті на підставі результатів емпіричного і теоретичного дослідження зроблено спробу пізнати природу, розкрити сутність та уточнити науковий зміст комплексності в галузі кримінології. Наведено оцінку експертів щодо ступеня розробленості й актуальності цієї проблематики, акцентовано увагу на особливостях методології її дослідження. Виокремлено три наукові площини, у межах яких відбувається основний науковий дискурс навколо проблеми комплексності. Перелічено українських та зарубіжних учених, науковий доробок яких сприяє поглибленню знань про комплексність у науці загалом і у кримінології зокрема. Уточнено загальнонаукову методологію пізнання комплексності у кримінологічній науці. Обґрунтовано тісний зв'язок комплексності та системності, а також комплексного й системного підходів, зокрема у сфері запобігання кримінальним правопорушенням. Запропоновано авторське визначення поняття «комплексність» і виокремлено її істотні ознаки. Наведено відповідні аргументи на користь ідеї про те, що пізнання комплексності необхідно здійснювати на прикладі та з урахуванням спеціального системного об'єкта – кримінологічної системи України. Виокремлено низку комплексів (рівнів) такої системи. Констатовано, що ядро кримінологічної системи утворюють комплекси кримінологічної теорії, законодавства та діяльності. Сформульовано висновок, що комплексність не слід обмежувати її класично-архаїчною інтерпретацією, яка зводиться до міждисциплінарного (міжгалузевого) прояву комплексності у зв'язку кримінологічної теорії та практики з іншими галузями знань, дотичними до проблеми запобігання злочинності. Сучасний підхід передбачає також внутрішньосистемне розуміння комплексності в межах кримінологічної системи України. Наголошено на необхідності подвійної (класичної та модерної) інтерпретації цього явища. Надано характеристику його зовнішніх та внутрішніх проявів на прикладі кримінологічної теорії, законодавства і практики.

Ключові слова: комплексність, комплексний підхід, системний підхід, кримінологічна система, кримінологічна теорія, кримінологічне законодавство, кримінологічна діяльність, злочинність.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Наріжним каменем, або Каменем заснування, з релігійної точки зору є скеля на Храмовій горі, над якою розташовувався Святий Єрусалимський храм. Ця скеля вважається наріжним каменем світобудови, оскільки саме з нього Господь почав Створення світу. У Біблії неодноразово в переносному значенні вживається словосполучення «наріжний камінь» щодо опису ставлення людей до віри, а також зцілювального впливу Господа¹. У тлумачних словниках слово «наріжний» подається у двох основних значен-

нях: 1) розміщений, розташований на розі; 2) надзвичайно важливий, істотний, основний (Бусел, 2005, с. 732). У науці воно вживається саме у другому значенні. Таким чином, словосполучення «наріжний камінь» позначає ключове поняття, положення, ідею, концепцію, теорію чи закон, що має фундаментальне значення, наскрізно пронизує наукову матерію та визначає структуру певної галузі знання.

У науці кримінального права, наприклад, наскрізний (базовий) характер мають поняття кримінального правопорушення, його складу, а так само його окремих елементів – об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони. Із цього приводу М. Панов (2014) уточнює, що правові поняття (категорії) можуть

¹ Наріжний камінь // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Наріжний_камінь (дата звернення: 16.09.2025).

бути поділені на доктринальні та легальні. До останніх учений відносить, зокрема, поняття «злочин», яке має притаманні йому ознаки й окреслює межу поведінкових актів людини, що можуть бути визнані злочинними та караними.

Концептуальний каркас кримінологічної науки, своєю чергою, побудований на поняттях, які відображають елементи її предмета. Вони також мають наскрізне смислове навантаження, зокрема: злочинність (кримінальну протиправність) та її прояви; особу злочинця; причини та умови злочинності; жертву кримінального правопорушення; запобігання злочинності. Ці категорії фактично утворюють зміст кримінологічного знання. Зазначені складові умовно перебувають на перетині наукових кримінологічних напрямів, які, зрештою, об'єднуються в головному пункті призначення – розробленні сучасної стратегії і тактики запобігання злочинності в Україні.

З урахуванням викладеного постає методологічно складне питання: чи існує наукова категорія або поняття, яке пронизує елементи предмета кримінологічної науки, виконуючи роль її наріжного каменя? Відповідь – так. Таким поняттям пропонується вважати комплексність. Тому спробуємо проілюструвати, як комплексність проявляється крізь призму кримінологічної теорії, законодавства та практичної діяльності, охоплюючи як зовнішньо-, так і внутрішньосистемні зв'язки.

Вагомим аргументом на користь твердження про недостатню розробленість проблеми комплексності у кримінологічній науці є результати експертного опитування 27 учених у галузі наук кримінально-правового циклу. Зокрема, 85,2 % респондентів зазначили, що рівень дослідженості проблеми комплексності (комплексного підходу) нині є низьким (майже не вивченим) або лише фрагментарно розробленим.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення методологічних горизонтів комплексності у кримінології, обґрунтування її інтеграційно-наскрізного характеру, а також емпірико-теоретичне пізнання природи і змісту цього феномена на прикладі кримінологічної теорії, законодавства та практики. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки наукових завдань, зокрема:

- з'ясувати загальнонаукову методологію, що лежить в основі наукової дискусії щодо дослідження комплексності у кримінології;
- виокремити істотні ознаки комплексності;
- визначити поняття комплексності у кримінологічній науці;

- обґрунтувати можливість і необхідність розгляду комплексності у її класичній (зовнішньосистемній) та модерній (внутрішньосистемній) інтерпретації;

- здійснити науковий опис та пояснення проявів комплексності з урахуванням повноти кримінологічної теорії, законодавства і практичної діяльності.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Проблематика статті перебуває на стику кількох предметних площин. Перша стосується системного підходу, який активно розроблявся і продовжує розвиватись такими вченими, як О. Богданов, Л. фон Берталанфі, І. Пригожин, І. Блауберг, Н. Вінер, Р. Мертон, А. Уйомов, В. Садовський, Е. Юдін та ін.

Друга площина пов'язана з науковою матерією складних систем, однією з яких є кримінологічна система України. Вона охоплює комплекси кримінологічної теорії, законодавства та практичної діяльності. Значний внесок у розроблення теорії складних систем зробили У. Вівер, Г. Саймон, Е. Морена, Е. Шредінгер, Дж. Глейк, М. Волдроп, Дж. Коуен, Д. Пайнс, Д. Мельцер, Дж. Міллер, Д. Вест, С. Манабе, К. Гассельманн, Дж. Парізі, Б. Анан'єв та ін.

Третя предметна площина фокусується безпосередньо на питаннях комплексності. У галузі кримінології окремі її аспекти досліджували такі зарубіжні вчені, як Дж. Джекобс, К. Джеффри, А. Пікрофт, К. Бартоллас, С. Фаррал та ін. Одним із перших науковців, який на фундаментальному рівні ще у 1978 р. дослідив проблему комплексності у сфері запобігання злочинності, був П. Осіпов. Серед українських кримінологів, які зверталися до проблеми комплексності та системності у галузі кримінології (хоча переважно фрагментарно), слід назвати В. Батиргарєєву, В. Василевича, В. Голіну, Б. Головікіна, О. Джужу, В. Дрьоміна, А. Закалюка, О. Литвинова, О. Маноху, С. Нежурбиду, В. Оболенцева, Ю. Орлова, В. Шакуна та ін. Визнаючи вагомий внесок цих учених у розвиток знання у представленій предметній сфері, необхідно водночас констатувати, що сьогодні в українській кримінологічній науці бракує спеціальних ґрунтовних розвідок, присвячених сутності комплексності, комплексного підходу та його практичному застосуванню у сфері запобігання кримінальним правопорушенням.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Результати дослідження спираються на діалектичний метод наукового пізнання, який надає змогу вивчати сутнісні, правові та функціональні аспекти цієї проблематики крізь призму статистики (у взаємозв'язку та взаємовпливі) та динаміки (у процесі розвитку). Особливого

значення для пізнання окреслених питань набувають такі діалектичні принципи, як багатосторонність (універсальність комплексності та її інтеграційна спрямованість), сходження від одиничного до загального і навпаки (прояв комплексності в запобіганні окремим правопорушенням та злочинності загалом), сходження від абстрактного до конкретного (співвідношення системи та комплексу, системності і комплексності, системного й комплексного підходів), єдність теорії та практики (вираження комплексності у повноті кримінологічної доктрини та діяльності як комплексів кримінологічної системи). Діалектичний закон переходу кількісних змін у якісні дозволяє виявити евристичний потенціал комплексного підходу, розкрити його зміст і ступінь складності певного комплексу. Крім цього, сутність комплексності розкривається через категорії діалектики: якість і кількість (розкривають зміст комплексності); одиничне, особливе та загальне (демонструють застосування комплексності на різних рівнях суспільних відносин); частина і ціле (відображають системний прояв комплексності); простір і час (задають параметри кримінологічної системи, у межах якої розкривається теоретико-прикладний характер комплексності); розвиток і взаємодія (характеризують зовнішньосистемний прояв комплексності, особливо в контексті взаємовпливу наук кримінально-правового циклу).

Загальнонауковим методологічним базисом для поглибленого пізнання проблеми комплексності є системний підхід. Кримінологічна теорія, законодавство та практика становлять рівні кримінологічної системи України, у межах яких найповніше розкривається зміст комплексності та її роль як наріжного каменя цього системного об'єкта.

Результати дослідження ґрунтуються на поєднанні емпірії та теорії. Зокрема, для обґрунтування авторських гіпотез щодо сутності, внутрішніх та зовнішніх проявів комплексності у кримінології було застосовано метод експертних оцінок. Він був використаний під час проведення опитування за спеціально розробленою гугл-формою серед 27 провідних українських учених у галузі наук кримінально-правового циклу протягом травня–червня 2025 р. Респонденти представляють різні наукові осередки нашої країни – Харків, Київ, Одеса, Львів, Дніпро, Івано-Франківськ, Ужгород.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Пізнання проблеми комплексності, що лежить в основі так званого комплексного підходу, передбачає передусім визначення загальнонаукової методології, яка є базисом для

подальшого розгортання цієї наукової дискусії. Такою методологією вважається саме системний підхід (метод) (Бірта, Бургу, 2014, с. 24). Це фундаментальне положення підтверджується результатами авторського емпіричного дослідження: абсолютна більшість (81,5 %) опитаних експертів – українських учених-кримінологів, криміналістів і процесуалістів – погодилися з тезою, що комплексність (комплексний підхід) ґрунтується на загальнонауковій методології системного підходу.

Часте, а нерідко й одночасне, використання в науковій літературі категорії «системність» і поняття «комплексність» свідчить не лише про їх ґносеологічну комплементарність і взаємодію, а й про взаємозалежність системного та комплексного підходів, які спираються на єдину філософсько-методологічну основу. У цьому контексті основні кримінологічні проблеми – злочинність і запобігання їй – доцільно розглядати як соціальні явища комплексного характеру, що за своєю етіологією, онтогенезом і шляхами розв'язання є багатограними, багатовимірними та системно складними. Фахівці у галузі кримінологічної системології слушно наголошують, що перспективним напрямом розвитку кримінології є дослідження злочинності із застосуванням саме системного підходу (Оболенцев, 2013).

З огляду на предметну спрямованість дослідження критерієм істинності теорії комплексності у кримінології, визнання її своєрідним наріжним каменем усієї кримінологічної матерії та виправданості використання обраного наукового інструментарію є саме системний підхід. У межах методології дослідження цей підхід виконує роль, образно кажучи, полярної наукової зірки – орієнтира на небі методології кримінологічного пізнання проблеми комплексності. Саме опора на системний підхід не дозволяє загубитися на густих теренах методології.

Системність є методологічно струнким, загалом доступним для наукового аналізу та ефективним підходом. Вона має широке застосування не лише у функціонуванні держави як специфічної системи чи українського соціуму як системного утворення. Вона також проявляється у структурованому теоретико-прикладному осмисленні злочинності та шляхів її часткового подолання в сучасних екстраординарних (форс-мажорних) умовах воєнної соціальної дійсності.

У межах системного підходу можливо розкрити природу й сутність комплексності у кримінологічній науці. Базову ідею цього підходу ще у XVII ст. сформулював французький

філософ і математик Б. Паскаль (2009, с. 78), зазначивши: «Неможливо пізнати частини, не знаючи цілого, так само як пізнати ціле, не пізнавши окремих частин». Гносеологічні, праксеологічні та онтологічні параметри комплексності задаються окремим системним об'єктом, у межах існування та функціонування якого можливий як внутрішньосистемний, так і зовнішньосистемний прояв комплексності. Таким об'єктом пропонується вважати кримінологічну систему України. Вона включає окремі рівні – комплекси кримінологічної доктрини, кримінологічного законодавства, кримінологічної політики, кримінологічного світогляду (правосвідомості та правової культури громадян), кримінологію як навчальну дисципліну та кримінологічну діяльність (практики запобігання явищу кримінальної протиправності). У межах цієї статті дослідницьку увагу зосереджено на трьох складових кримінологічної системи – кримінологічній теорії, законодавстві та діяльності.

Застосування системного підходу, який у західній літературі часто ідентифікують із теорією складних систем, є зручним, логічним і високопродуктивним інструментом для наукового аналізу комплексності у кримінологічному знанні. Його зручність полягає у фундаментальності, філософській обґрунтованості та широкій можливості застосування на соціально-правовому, теоретичному і прикладному рівнях. Логічність системного підходу зумовлена генетичним взаємозв'язком комплексності та системності, які співвідносяться між собою як видове і родове або як частина і ціле. Продуктивність цього підходу виявляється в можливості цілісного оцінювання кримінологічної теорії, законодавства і практики, що разом утворюють кримінологічне знання як єдину систему.

З урахуванням викладеного під комплексністю пропонуємо розуміти інтегративну властивість кримінологічної системи, яка виражає її багатоелементну структурованість, зміст, якість, тісний взаємозв'язок між складовими комплексами, насамперед кримінологічної доктрини, законодавства та діяльності, і їхню спрямованість на досягнення мети цієї системи. Наведене тлумачення комплексності певним чином перегукується з поглядами відомого німецького соціолога Н. Лумана (1984, с. 46). Учений наголошував, що множина елементів є комплексною, оскільки через внутрішні обмеження здатності до поєднання елементів не кожен із них може бути пов'язаний із кожним іншим у будь-який момент. Такий опис указує на складність взаємодії елементів

системи, що зумовлює специфіку їхньої внутрішньосистемної повноти та якості. Комплексність є важливою складовою системного підходу. Для кримінологічних комплексів загалом характерні загальні властивості кримінологічної системи. Водночас істотними ознаками комплексності, що відображають видові відмінності кримінологічних комплексів як складових (рівнів) кримінологічної системи України, є: а) багатоелементність; б) когерентність; в) мета комплексу.

Ознака багатоелементності виражається в тому, що кожен комплекс кримінологічної системи формується з низки елементів, які мають власну структуру. Когерентність означає тісну внутрішньоконструктивну взаємодію між елементами певного комплексу кримінологічної системи. Ступінь взаємодії та взаємовпливу між цими елементами є потужнішим, ніж інтеракція між самими комплексами системи. Мета кожного комплексу є самостійною та визначається його функціональним спрямуванням, водночас узгоджуючись із загальною метою кримінологічної системи України. Такою метою є захист конституційних прав і свобод людини шляхом некарального впливу на злочинність і зменшення її негативних соціальних наслідків.

Комплексний підхід, тобто дослідження проблеми на комплексній основі, застосовується тоді, коли виникає потреба проаналізувати, охарактеризувати, уточнити, оцінити чи пояснити певний комплекс, утворений сукупністю взаємопов'язаних складових, які перебувають у постійному обміні енергією (інформацією). Коли йдеться про злочинність і нерепресивну модель її запобігання, цю проблему необхідно вирішувати, по-перше, у межах кримінологічної системи України, а по-друге, на засадах комплексного підходу.

Яскравою тенденцією сучасної науки, на що слушно звертають увагу дослідники у працях із наукової методології (Конверський та ін., 2010, с. 152), у тому числі правової, є інтеграція та комплексний підхід до вирішення наукових завдань, а також перехід від предметної до проблемної орієнтації при дослідженні складних теоретичних і практичних питань (Зацерковний, Тішаєв, Демидов, 2017, с. 23). Наочним прикладом цього є кримінологія, яка вивчає складну й комплексну соціальну проблему злочинності. Для її вирішення виникає об'єктивна потреба в залученні потенціалу інших галузей знань – соціології, психології, педагогіки тощо. Комплексність як міждисциплінарний (міжгалузовий) прийом дослідження певної наукової проблеми можна вважати

класичним (традиційним) підходом до її розуміння. Він ґрунтується на використанні зовнішньосистемних зв'язків кримінологічної системи як із науками кримінально-правового циклу, так і з іншими суміжними галузями знання.

Водночас комплексність може розглядатись і у внутрішньосистемному вимірі, тобто в межах самої кримінологічної матерії. Такий підхід є своєрідною неklasичною (модерною) інтерпретацією комплексності як у науці загалом, так і у кримінології зокрема. Це положення підтверджується результатами емпіричного дослідження: на запитання «Чи допускаєте Ви розкриття комплексності шляхом поглибленого дослідження окремих комплексів кримінологічної системи України (внутрішньосистемний прояв комплексності)?» більшість експертів (66,7 %) відповіла ствердно. На їхню думку, комплексність може виявлятися не лише в зовнішньосистемному (міждисциплінарному) вимірі.

Внутрішній аспект комплексності, порівняно з її зовнішнім проявом, у процесі пізнання наукових проблем залишається менш дослідженим. Це можна пояснити щонайменше трьома чинниками: 1) нерозуміння дослідниками справжнього внутрішньосистемного змісту комплексності; 2) відсутністю дотримання системної методології та усвідомлення ключових системних вимог і параметрів під час аналізу наукової проблеми; 3) фрагментарним (лише зовнішньосистемним) описом соціальних явищ (об'єктів, процесів) на засадах комплексності.

Комплексне кримінологічне дослідження передбачає вибір одного або обох можливих напрямів:

а) максимально повне вивчення всіх кримінологічних аспектів у межах предмета дослідження;

б) проведення дослідження на міждисциплінарній основі, тобто із застосуванням знань суміжних галузей науки.

Отже, комплексність не обмежується лише міждисциплінарними дослідженнями, як це традиційно вважалося. Комплексного характеру можуть набувати і так звані монодослідження, здійснені в межах однієї науки, але із застосуванням системного та всебічного підходу. Таким чином, можна говорити про існування комплексних кримінологічних досліджень.

Міждисциплінарний комплексний підхід у науковій діяльності застосовується порівняно рідше, що пояснюється його кадровою, організаційною та ресурсною складністю, адже він потребує залучення фахівців із різних галузей

знань, наукових установ, а іноді навіть із різних країн. Тому на практиці найпоширенішим проявом комплексного підходу у процесі наукових розвідок є всебічне дослідження питань, що охоплюються виключно предметом кримінологічної науки.

Необхідність урахування комплексності в її зовнішньо- та внутрішньосистемних проявах підтверджується результатами експертного опитування 27 провідних українських учених у галузі наук кримінально-правового циклу. Зокрема, на питання: «Як Ви розумієте комплексний підхід у кримінологічному дослідженні?» переважна більшість експертів (66,7 %) зазначила, що комплексність передбачає як міждисциплінарне дослідження наукової проблеми, так і її всебічне вивчення в межах однієї науки. Отже, можна констатувати емпірико-теоретичну обґрунтованість положення про специфічну сутність комплексності, яка полягає в її подвійному – зовнішньосистемному та внутрішньосистемному – характері.

Подвійне трактування комплексності як міждисциплінарного дослідження певної наукової проблеми та як усебічності, глибини й повноти пізнання її окремих аспектів не створює суперечностей чи конкуренції між цими підходами. Навпаки, воно відображає універсальний характер комплексності, різноманітність її тлумачення та можливість широкого застосування цієї інтегративної системної властивості в науці загалом і у кримінології зокрема. Підтримуючи можливість подвійного розуміння комплексності, слід зазначити, що неklasичний її варіант є більш доцільним як з огляду на частоту використання у кримінологічних дослідженнях, так і з точки зору наукової продуктивності. Адже міждисциплінарне (klasичне, традиційне) розуміння комплексності може розмити дослідницьку стратегію, несвідомо підмінити вивчення основних питань другорядними аспектами та відвести науковців убік від ядра пізнання.

Центральним елементом предмета цього дослідження є науковий опис проявів комплексності з урахуванням повноти кримінологічної теорії, законодавства і діяльності, а також вказівкою на їхні зовнішньо- та внутрішньосистемні особливості. Характеристика цих комплексів має здійснюватися крізь призму основних ознак комплексності – багатоеlementності, когерентності (взаємозв'язків між елементами) та мети комплексу.

Комплекс кримінологічної доктрини охоплює систему теоретичних ідей та положень про злочинність (кримінальну протиправність) як соціальне явище, її прояви, особу злочинця,

причини й умови кримінальних правопорушень, їхніх жертв, а також питання запобігання злочинності. Між окремими елементами цієї доктрини існує когерентний зв'язок, який засвідчує тісну взаємодію складових усередині комплексу, порівняно з інтенсивністю зв'язків між різними комплексами кримінологічної системи. Метою комплексу кримінологічної доктрини є забезпечення предметної цілісності, концептуальної єдності та сталого розвитку кримінологічного знання. При цьому розвиток теорії науки про злочинність має відбуватися гармонійно, без переважання одних напрямів за рахунок занедбання інших. Саме в цьому полягає баланс кримінологічної доктрини, що дозволяє науці ефективно виконувати свої завдання. Джерелом її постійного оновлення є результати фундаментальних і прикладних кримінологічних досліджень. Загальна мета цього комплексу підпорядкована меті всієї кримінологічної системи – формуванню теоретичних засад ефективного запобігання злочинності та її окремим проявам.

Викладене стосується внутрішньосистемних особливостей функціонування комплексу кримінологічної теорії. Водночас і вся кримінологічна система України, і її доктринальний комплекс перебувають у стані постійного розвитку, прагнучи до вдосконалення та розширення зовнішньосистемних зв'язків. Така взаємодія відбувається передусім із науками кримінально-правового циклу – кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, кримінально-виконавчим правом. З одного боку, результати кримінологічних досліджень становлять наукову основу для обґрунтування криміналізації окремих діянь або оцінки соціально небезпечної соціальної поведінки. З іншого – кримінальне право формує фундаментальні положення й поняття (кримінальне правопорушення, злочин, кримінальний поступок, мотив, вина, осудність, співучасть, рецидив, повторність тощо), які є об'єктом зацікавлення кримінологічної теорії.

Комплекс кримінологічного законодавства утворює сукупність законів і підзаконних нормативно-правових актів, що визначають організаційно-правову основу запобігання злочинності та її окремим проявам, а також підвищують ефективність діяльності суб'єктів у цій сфері. Фактично йдеться про сотні правових джерел кримінологічного характеру. Між ними існує тісний когерентний взаємозв'язок і взаємовплив: саме узгоджене застосування їхніх норм забезпечує цілісність кримінологічного законодавства України, його зміст і повноту. Мета цього комплексу полягає у створенні належного правового регулюван-

ня у сфері некарального впливу на злочинність.

Міжсистемні зв'язки кримінологічного законодавства виявляються в його взаємодії та взаємодоповненні з іншими галузями права – кримінальним, кримінальним процесуальним, кримінально-виконавчим, адміністративним та адміністративним процесуальним законодавством. У процесі запобігання окремим видам кримінальних правопорушень виникає потреба враховувати також норми, що регулюють правовідносини, дотичні до певного різновиду правопорушень. Так, розроблення заходів запобігання злочинам у сфері земельних відносин неминує передбачає урахування правового регулювання, установленого Земельним і Водним кодексами України (Колодяжний, Яковлев, 2024). Подібна ситуація спостерігається і щодо інших видів злочинності – екологічної, бюджетної, податкової, митної, у сфері правосуддя (Колодяжний, Яковлева, 2024).

Кримінологічна діяльність є провідним комплексом кримінологічної системи, який інтегрує досягнення та переваги інших комплексів. За рівнем складності та кількістю охоплених елементів цей комплекс фактично наближається до окремої системи. Недаремно в науковій літературі він часто визначається саме в такому контексті (Закалюк, 2007, с. 110; Голіна, 2011, с. 112–118; Барановський, 2013; Бандурка, Литвинов, 2015; Орлов, 2023). До складу комплексу кримінологічної діяльності входять такі складові: рівні (масштаби) запобігання; принципи, форми й характер протидії; об'єкти запобіжного впливу; суб'єкти запобігання; територіальні та часові параметри запобіжної діяльності тощо. Кримінологічна діяльність може стосуватися як злочинності загалом, так і її окремих видів чи груп кримінальних правопорушень, що зумовлює її багаторівневість і структурну складність. Когерентний характер цього рівня кримінологічної системи є очевидним: без урахування хоча б одного елемента досягти високої ефективності запобіжної діяльності неможливо. Як слушно зазначає В. Голіна (2023), простий «контейнерний» набір запобіжних заходів ще не утворює комплексу, оскільки справжня комплексність передбачає їх єдність і спрямованість на досягнення спільної мети. Метою цього комплексу є вдосконалення діяльності державних і недержавних суб'єктів у сфері запобігання злочинності, підвищення її результативності шляхом усунення дії криміногенних чинників, а також упровадження новітніх стандартів правоохоронної практики за прикладом розвинених демократичних держав.

Розгляд істотних ознак зазначених комплексів кримінологічної системи як властивостей їхньої видової відмінності фактично відображає природу та головну інтегративну, тобто цілісну й проникаючу, характеристику самої комплексності. Вона виявляється у багатоеlementності, тісних когерентних міжелементних зв'язках і спрямованості внутрішньокomплексної взаємодії на досягнення спільної мети. Комплексність, з одного боку, відображає характер і спрямованість функціонування окремих комплексів, а з іншого – виступає властивістю всієї кримінологічної системи, утвореної їх сукупністю.

ВИСНОВКИ. Пізнання природи, сутнісних властивостей і загальних засад комплексності, а також дослідження її проявів на різних рівнях кримінологічної системи дає підстави для формулювання таких висновків.

1. Комплексність є наріжним каменем усього кримінологічного знання, оскільки виступає його інтегративною властивістю. Вона пронизує всю кримінологічну матерію.

2. Методологічною основою дослідження комплексності у кримінологічній науці є системний підхід (метод).

3. Кримінологічна система України є специфічним системним утворенням, у межах якого розкриваються як змістовні, так і пізнавальні характеристики комплексності. Її ядро становлять комплекси кримінологічної доктрини (теорії), законодавства та діяльності (практики запобігання злочинності).

4. Комплексність – це інтегративна властивість кримінологічної системи, яка відображає її багатоеlementну структурованість, зміст, якість, тісні взаємозв'язки між складовими комплексами (насамперед кримінологічної доктрини, законодавства, діяльності) та їхню спрямованість на досягнення спільної мети системи.

5. Основними ознаками комплексності є: багатоеlementність (утворення комплексу сукупністю окремих складових); когерентність (тісний внутрішньокomплексний зв'язок між елементами); мета комплексу (наявність власної специфіки, яка водночас відповідає загальній меті кримінологічної системи).

6. Комплексність необхідно інтерпретувати відповідно до її зовнішньосистемних та внутрішньосистемних проявів. Зовнішній прояв виражається у міжсистемній взаємодії кримінологічної системи та її окремих комплексів (рівнів) з іншими системами – кримінально-правовою, кримінально-виконавчою, криміналістичною, кримінальною процесуальною, державою України, українським суспільством, європейською соціальною системою, міжнародною кримінологічною системою, глобальною соціальною системою.

Внутрішньосистемний прояв полягає у змісті, повноті, кількісно-якісних характеристиках та рівні складності кожного з комплексів кримінологічної системи України.

7. Зовнішньосистемний аспект комплексності відображає її класичне (традиційне) розуміння. Натомість внутрішньосистемний аспект характеризує сучасне бачення комплексності, що спирається на досягнення соціальної та правової науки і новітні підходи до осмислення системної складності, поширені у світовій (передусім західній) науці. Обмеження комплексності лише класичним, міждисциплінарним змістом є архаїчним і стримує розвиток як правової, так і кримінологічної науки, а також удосконалення практики некарального впливу на злочинність.

8. Ширина та глибина наукового пізнання певної наукової, зокрема кримінологічної, проблеми безпосередньо залежать від урахування як зовнішньо-, так і внутрішньосистемних проявів комплексності. Саме їхнє поєднання забезпечує цілісність і достовірність кримінологічного аналізу.

9. Подальший розвиток досліджень проблеми комплексності у кримінології передбачає зосередження уваги на: особливостях методології її вивчення; співвідношенні понять комплексності і системності; уточненні сутнісних характеристик комплексності; аналізі структури кримінологічної системи України та визначенні її системних параметрів; розкритті евристичного потенціалу комплексності на прикладі всіх її складових – кримінологічної доктрини, законодавства, політики, світогляду, навчальної дисципліни та діяльності.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Система протидії злочинності: поняття та сутність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2015. № 2. С. 168–177.
2. Барановський М. Соціально-правова система запобігання злочинності: концептуальні засади закону. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2013. № 4. С. 79–95.
3. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2014. 142 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

5. Голіна В. В. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с.
6. Голіна В. В. Комплексний підхід до розробки культурологічного напрямку запобігання автотранспортним правопорушенням: поняття, змістовна характеристика, значення. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2023. Вип. 45. С. 58–67. DOI: <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-45-58>.
7. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
8. Зацерковний В. І., Тишаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
9. Колодяжний М. Г., Яковлев А. С. Злочинність у сфері земельних відносин: феномен і стратегія запобігання : монографія. Харків : Право, 2024. 256 с.
10. Колодяжний М. Г., Яковлева В. С. Втручання у діяльність судових органів: кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Право, 2024. 288 с.
11. Оболенцев В. Ф. Перспективи використання системного методу у кримінологічних дослідженнях. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 123. С. 198–206.
12. Орлов Ю. В. Система протидії злочинності в умовах війни: від дисбалансу до стабілізації. *Право.UA*. 2023. № 1. С. 190–200. DOI: <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.1.27>.
13. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учб. літ., 2010. 352 с.
14. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–60.
15. Паскаль Б. Думки / пер. з фр. Київ : Дух і Літера, 2009. 704 с.
16. Luhmann N. Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie. Frankfurt : Suhrkamp, 1984. 674 s.

Надійшла до редакції: 18.09.2025

Прийнята до опублікування: 06.12.2025

REFERENCES

1. Bandurka, O. M., & Lytvynov, O. M. (2015). The system of counteracting crime: the concept and essence. *Bulletin of Criminological Association of Ukraine*, 2, 168–177.
2. Baranovskyi, M. (2013). The socio-legal system of crime prevention: Conceptual foundations of the law. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 79–95.
3. Birta, H. O., & Burhu, Yu. H. (2014). *Methodology and organization of scientific research*. Tsentr uchbovoi literatury.
4. Busel, V. T. (Ed.). (2005). *Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language*. Perun.
5. Golina, V. V. (2023). Comprehensive approach to the development of cultural direction to the prevention of motor vehicle offenses: concepts, meaningful characteristic, importance. *Issues of Crime Prevention*, 45, 58–67. <https://doi.org/10.31359/2079-6242-2022-45-58>.
6. Holina, V. V. (2011). *Crime prevention (theory and practice)*. National Law Academy of Ukraine.
7. Kolodyazhny, M. G., & Yakovlev, A. S. (2024). *Crime in the field of land relations: phenomenon and prevention strategy*. Pravo.
8. Kolodyazhny, M. G., & Yakovleva, V. S. (2024). *Interference in the activities of judicial bodies: a criminological study*. Pravo.
9. Konverskyi, A. Ye. (Ed.). (2010). *Fundamentals of methodology and organization of scientific research*. Tsentr uchbovoi literatury.
10. Luhmann, N. (1984). *Social Systems: Outline of a General Theory*. Suhrkamp.
11. Obolentsev, V. F. (2013). Prospects for the use of the systems method in criminological research. *Problems of Legality*, 123, 198–206.
12. Orlov, Yu. V. (2023). The system of combating crime in wartime: From imbalance to stabilization. *Law.UA*, 1, 190–200. <https://doi.org/10.32782/LAW.UA.2023.1.27>.
13. Panov, M. (2014). Problems of methodology in forming the categorical-conceptual apparatus of legal science. *Law of Ukraine*, 1, 50–60.
14. Zakaliuk, A. P. (2007). *Course of modern Ukrainian criminology: Theory and practice* (Book 1). In Yure.
15. Pascal, B. (2009). *Thoughts*. Dukh i Litera.
16. Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V., & Demydov, V. K. (2017). *Methodology of scientific research*. Mykola Gogol State University of Nizhyn.

Received the editorial office: 18 September 2025

Accepted for publication: 6 December 2025

MAXIM GENNADIHOVYCH KOLODYAZHNY,

*Candidate of Law, Senior Researcher,
Academician Stashis Scientific Research Institute
for the Study of Crime Problems
of the National Academy of Law Sciences of Ukraine (Kharkiv),
Department of Criminological Research;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>,
e-mail: mkolodyazhny@ukr.net*

**INTEGRITY IN CRIMINOLOGY: FROM DOCTRINE TO CRIME PREVENTION
PRACTICE**

Based on the results of empirical and theoretical research, this article attempts to understand the nature, reveal the essence, and clarify the scientific content of integrity in the field of criminology. It provides an expert assessment of the degree of development and relevance of this issue, focusing on the peculiarities of its research methodology. Three scientific areas are identified within which the main scientific discourse on the problem of integrity takes place. Ukrainian and foreign scientists whose scientific work contributes to the deepening of knowledge about integrity in science in general and in criminology in particular are listed. The general scientific methodology for understanding integrity in criminological science is clarified. The close connection between integrity and systematicity, as well as between comprehensive and systematic approaches, particularly in the field of crime prevention, is substantiated. The author's definition of the concept of "integrity" is proposed and its essential features are identified. Relevant arguments are presented in favour of the idea that the cognition of integrity must be carried out using the example and taking into account a special systemic object – the criminological system of Ukraine. A number of complexes (levels) of such a system are identified. It is stated that the core of the criminological system is formed by the complexes of criminological theory, legislation and activity. The conclusion is made that integrity should not be limited to its classical-archaic interpretation, which boils down to the interdisciplinary (intersectoral) manifestation of integrity in connection with criminological theory and practice with other fields of knowledge related to the problem of crime prevention. The modern approach also involves an internal understanding of integrity within the criminological system of Ukraine. The need for a dual (classical and modern) interpretation of this phenomenon is emphasised. Its external and internal manifestations are characterised using the example of criminological theory, legislation and practice.

Keywords: *integrity, integrated approach, systemic approach, criminological system, criminological theory, criminological legislation, criminological activity, crime.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Колодяжний М. Г. Комплексність у кримінології: від доктрини до практики запобігання злочинності. *Право і безпека*. 2025. № 4 (99). С. 20–28. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.02>.

Citation (APA): Kolodyazhny, M. G. (2025). Integrity in Criminology: from Doctrine to Crime Prevention Practice. *Law and Safety*, 4(99), 20–28. <https://doi.org/10.32631/pb.2025.4.02>.